

İNTERNETTE İRKÇILIK

Yaman Akdeniz (2016), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
Karton kapak, 211 sayfa. ISBN: 978-605-399-385-8

27 Şubat 2016'da Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı Binali Yıldırım Türkiye'nin Avrupa Konseyi, Siber Suçlar Sözleşmesi'ne taraf olduğunu hatırlatarak sosyal medyaya yeni bir 'anayasa' getirme çalışmalarının devam ettiğini belirtti ve aslında Türkiye hükümetinin konuya bakışını özetlercesine "gerçek hayatta ne suçsa, sanal dünyada da aynı şeyler suçtur" dedi.¹ Twitter ve Youtube gibi site ve uygulamalara Türkiye mahkemelerinin getirdiği erişim engellemelerinin kaldırılması için ulusal ve uluslararası mecralarda verdiği hukuk mücadelesi ile tanınan İstanbul Bilgi Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Yaman Akdeniz'in Mart 2016'da İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları tarafından Türkçe çevirisi yayımlanan *İnternette İrkçılık* adlı kitabı, işte tam bu bakış açısını eleştirerek konuya giriyor. Sadece Türkiye'de değil, dünyada da devletlerin internet yönetişimine ilişkin genel eğilimi, genellikle gündelik hayatta yasadışı ve cezaya tabi ne varsa internette de yasadışı ve cezaya tabi hale getirmek şeklinde cereyan ediyor (s. 19, 34).

İnternette İrkçılık çevrimiçi nefret söylemi, ırkçılık ve ırkçı şiddet arasındaki ilişkiden ve bunların tarihsel kökenlerinden ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde ırkçılık ve nefret ile mücadeleye dönük hukuk ve politika oluşturma girişimlerine kadar ırkçılığı çevreleyen bir dizi sorunu ele alan sekiz, bir de genel değerlendirmeleri aktaran "Sonuç" bölümü olmak üzere toplam dokuz bölümden oluşuyor. Kitabın henüz "Giriş" bölümünden konunun özü itibarıyla son derece ihtilafli ve tartışmalı olduğu, neyin 'nefret söylemi' teşkil ettiğine dair ciddi şüphelerin olduğu ve aslında ne politika ne de hukuk bakımından bir görüş birliğine varmanın zorluğu ortaya çıkıyor. Düşünce ve

¹ *Radikal*, "Binali Yıldırım: Sosyal medyanın 'anayasası' hazırlanacak", 27 Şubat 2016, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/binali-yildirim-sosyal-medyanin-anayasasi-hazirlanacak-1518787> (5 Mart 2016).

ifade özgürlüğü ile ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve her türlü nefret içeriği arasında sorunlu bir bağ bulunuyor. Antisemitizmden İslamofobi'ye, ırk ayrımcılığından cinsiyetçiliğe kadar bir dizi problemin çevrimiçi varlığının artarak devam ettiği, ama daha da önemlisi bu tür nefret söylemlerinin şiddetle de sonuçlanabildiği bir ortamda elbette çeşitli düzeylerde girişimler olması kaçınılmazdır.

Öte yandan hukuki düzenlemelerin birincil mekanının ulusal devlet olduğu bir dünyada internetin küresel ve adem-i merkezi niteliği, internetin yönetilecek, sahip olunacak veya kontrol altında tutulacak bir alan olmaması sebebiyle, ulusal hukuki düzenleme girişimlerinin başından itibaren yetersiz ve etkisiz kalması sonucunu doğurmaktadır. Kitabın ikinci bölümü de bu probleme odaklanmakta ve internetin bu nitelikleri nedeniyle tek bir devlet ve hatta birlikte hareket eden birkaç devlet tarafından dahi yönetilemeyeceğini vurgulamaktadır. Tabii ki diğer tüm küreselleşme tartışmalarında olduğu gibi interneti konu alan küreselleşme tartışmalarında da devletin oynayabileceği rol ihtilafli bir konudur. Akdeniz, devletin oynayabileceği bir rol olabileceğini yadsımadığı halde, bu rolün karmaşık bir küresel iktidar ağı içindeki sınırlı doğasına dikkat çeker (s. 23). Sosyal ve kültürel farklar, hukuk sistemlerindeki ve uygulamadaki çeşitlilik küresel bir soruna küresel ve koordine bir karşılık verilememesi sonucunu doğurur.

Bu problem belki çocuk pornografisi gibi yasadışılığı üzerinde bir görüş birliğinin olduğu konularda daha etkin bir yönetim mekanizmasının yerleşmesiyle çözülebilir, ama ırkçılık söz konusu olduğunda sosyal ve kültürel farklar, hukuki farklarla birlikte bu tür mekanizmaların gelişimini engelliyor (s. 31). Kitabın üçüncü bölümü de bu koordinasyon problemini ele alarak işlevsel ve etkin bir yönetimin sadece hükümetler ve diğer bölgesel, uluslararası ve küresel organların hukuki düzenlemeler yapmasıyla değil, aynı zamanda eğitim ve farkındalık kampanyaları, sektörün kendi kendini düzenlemesi, toplumsal normların yerleşmesi gibi çeşitli yöntemlere de bağlı olarak mümkün olduğunu gösteriyor.

Kitabın dört, beş ve altıncı bölümleri sırasıyla ulusal, bölgesel ve uluslararası düzenleme girişimlerinin değerlendirmesini örnekleriyle birlikte yapıyor. Dördüncü bölüm, Avrupa Konseyi bölgesindeki ülkelerden Almanya, Avusturya, Azerbaycan, Danimarka, Fransa, İspanya ve Birleşik Krallık örneklerinde ulusal hukuki düzenlemeleri ve bunların uygulamalarını ele alıyor. Bunların yanı sıra Avrupa Konseyi bölgesi dışından ise Avustralya, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri örnekleri inceleniyor. Bu ülkelerde görülen önemli ırkçılık davalarından verilen örneklerle birlikte bu karşılaştırmalı analiz gösteriyor ki her ne kadar birçok ülkede ırkçılığa karşı mücadelenin bir parçası olarak hukuki düzenlemelere girişildiyse de, İnternetin temel nitelikleri sebebiyle bu düzenlemeler zaman zaman pratikte çözüm

üretmekten uzak kalabiliyor. İrkçı içerik üreten gerçek ve tüzel kişilerin hukuki düzenlemeyi yapan veya kovuşturma açan ülkelerin sınırları dışından yayın yapması, başka bir ülkenin vatandaşı olması gibi egemenlik teritoryaliken internetin küresel olmasından kaynaklanan sebeplerle münferit ülkelerin düzenlemeleri yetersiz kalıyor. İnternet aslında sadece küresel olması sebebiyle değil, adem-i merkezi bir yapıya sahip olması nedeniyle de bu güçlükleri daha da şiddetlendiriyor. Akdeniz de yasal düzenlemelerin bu parçalı yapıya cevap vermekten uzak olduğunu gösteriyor.

Beşinci bölüm, daha geniş bir coğrafi açıdan, yani bölgesel uluslararası örgütler açısından konuyu ele alıyor. Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın içinde olduğu bu örgütlerin ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile nefret içerikli söyleme ilişkin önlemleri arasında Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi ve Ek Protokolü, AB üye devletlerinin düzenlemelerini uyumlulaştırma girişimleri, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele için Çerçeve Karar ve AGİT'in çeşitli kararları bulunmaktadır. Ulusal ve bölgesel girişimlerin değerlendirilmesinin ardından kitabın altıncı bölümü Birleşmiş Milletler düzeyindeki küresel uluslararası girişimleri özellikle Her Türlü İrk Ayrımcılığının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme çerçevesinde incelemektedir. Beşinci ve altıncı bölümlerin incelediği çalışmalar, raporlar, sözleşmeler ve dokümanların gösterdiği gibi bölgesel ve küresel uluslararası örgütler ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve nefret söylemiyle mücadele ederken düşünce özgürlüğünün korunmasına ve ilgili mücadele araçlarının orantılılığına özel önem atfetmektedir. İnternet servis sağlayıcıların kısmi sorumluluğuna da değinen bu girişimler, servis sağlayıcıların da üstlerine düşeni özellikle etik kodlar çerçevesinde yapması gerektiğini vurguluyordu.

Her ne kadar çevrimiçi ırkçılık ve yabancı düşmanlığıyla mücadele için mevzuat ortaklaştırma girişimleri belli sonuçlar üretse de, Avrupa Birliği Konseyi'nin 2008 tarihli Çerçeve Kararı'nın da itiraf ettiği gibi, Birliğe üye ülkelerin tarihsel, kültürel ve hukuki farklarından dolayı bu tür uyumlulaştırma çabalarının nihayetinde tam olarak mümkün değildi (s. 104). Bunların yanı sıra diğer pek çok sebeple bu uluslararası girişimlerin işlevselliği ve etkililiği ciddi tartışma konusudur. Kitabın yedinci bölümü de bu meseleyi tartışma konusu etmektedir. Örneğin Siber Suç Sözleşmesi Ek Protokolünü imzalamak ve onaylamakta devletler pek aceleci davranmamaktadır. Ayrıca Ek Protokolde taraf devletlere çeşitli muafiyetler getirdiğini söyleyebileceğimiz, ırkçı ve yabancı düşmanı saikli hakaretler ile soykırım inkarını düzenleyen maddeler bulunmaktadır. Tüm bunlar dikkate alındığında, bu tür uluslararası önlemlerin etkililiği nihayetinde tek tek devletlerin işbirliğine muhtaçtır (s. 130-31). Bütün bölge devletlerinin işbirliğinin güvence altına alındığını varsaydığımız bir durumda bile, ırkçı içeriğin saklanabileceği ve yayılabileceği bu bölgelerin dışında her zaman bir yer bulunabilecektir (s. 132).

Kitabın sekizinci bölümü bu tür yasal düzenlemelerin yetersizliğini göz önüne alarak, ulusal, bölgesel ve küresel girişimlere alternatifleri mercek altına alıyor. İnternet servis sağlayıcılarının engelleme ve filtreleme gibi sistemlerle üstlenebilecekleri muhtemel roller, bazı örnekler ışığında değerlendiriliyor. Siyasi otoritenin bildiri üzerine içerik kaldırmayla ilgili yükümlülüklerin de servis sağlayıcıların bu muhtemel rolleri arasında görülebilir. Ama bu önlemler de ırkçı ve yabancı düşmanı içerikle mücadele için yeterli olmayabilir. Sonuçta internetin dinamik ve adem-i merkezi yapısı, içeriğin yerinin değişmesi gibi basit bir çabayla bu önlemlerin boşa çıkarılmasını sağlayabilir. Ayrıca kurulan ihbar hatların etkililiğine ilişkin de tartışmalar özellikle bu hatların yargı rolünü üstlenir görüntüsü nedeniyle ihtilaf kaynağı (s. 161). Reyting ve filtreleme sistemleri de istenen sonuca varmaktan çok uzak; öyle ki zaman zaman kusurlu sistemler dolayısıyla tamamen yasal içerikler de filtrelenebiliyor (s. 165). Bunun yanında tüm bu sistemlerin etrafından dolaşmak da pek zor değil (s. 167).

Kitabın Sonuç bölümünde ise ırkçılık ve benzer içerikle mücadele etmenin güçlüklerine vurgu yapılarak, bu tür mücadelelerin İnternet'in yönetiminden ziyade yönetimiyle ve İnternet'in parçalı ve adem-i merkezi yapısına uygun olarak yine parçalı stratejiler geliştirilmesiyle mümkün olabileceği savunuluyor. İnternet servis sağlayıcıların özdenetim ve ortak düzenlemeler etrafında şekillenecek yöntemlerle, uluslararası seviyede uygulanacak düzenlemeler yerleşene kadar önemli bir rol oynayabilecekleri öne sürülüyor (s. 177).

İnternette İrkçılık aslında bir cümleyle ifade etmek gerekirse, ister ulus-devlet düzeyinde olsun isterse de bölgesel veya küresel düzeylerde, ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve internette yayılan benzer nefret içeriğiyle mücadelenin yasal düzenlemeler yoluyla başarılı olamayacağını gösteriyor. Hem ırkçılık hem de internet, doğaları itibarıyla hukuk metinlerinin tek başına ele alamayacakları konular. İrkçılık, kaynakları bakımından çok daha geniş bir sosyolojik, kültürel ve psikolojik zeminde ele alınması gereken ve hatta bugün Avrupa'daki örneklerinde özellikle şahit olduğumuz üzere ekonomi-politiği ve jeopolitiği de olan bir sosyal sorun. Mevzuat uyumlulaştırma çabalarında Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği'nin çeşitli organlarında gözlemlendiği üzere bu kapsamlı farklar, uyumlulaştırma girişimlerinin önündeki en temel engelleri teşkil ediyor. Öte yandan, kitabın ilk bölümlerinde de belirtildiği üzere, internet de ulusal, bölgesel ve küresel ölçeklerdeki yönetim ve kontrol girişimlerine rağmen, kolayca denetlenebilecek bir yapıya sahip değil. Küreselleşmenin sosyolojisinden ekonomi politiğine, internetin parçalı yapısından görece anonimliğe uzanan birçok mesele internet konusunda yapılacak çalışmaların nasıl karmaşık bir ağa takıldığıının en temel göstergeleri.

Her ne kadar Akdeniz ana tartışma eksenini olarak farklı seviyelerdeki hukuki düzenlemeleri seçmişse de, internette ırkçılık ve yabancı düşmanlığı başta olmak üzere, nefret içeriğinin hukuki metinlere sığmayacağı farkında olmalı ki kitabın hem ilk bölümlerinde hem de sona yaklaşırken ister istemez hukukun alanının dışına çıkarak internetin ve küreselleşmenin sosyolojisine, internet servis sağlayıcılarının benimseyebileceği etik kodlara, eğitim ve farkındalık kampanyalarına, kültürlerarası farklılıklara ve uluslararası hukuk ile ulusal hukuk arasındaki diyalektiğe temas etmektedir. Tüm bu konular aslında sosyal, idari ve hukuki bilimlerin sorunsallaştırması gereken bir dizi meseleye daha işaret ediyor: küresel finans, sermaye ve bilişim ağları ile ulusal hukuk ve politika arasındaki gerilimler, ırkçılığın internet üzerinde yayılmasının yanı sıra daha genel sosyolojik üretimi ve yeniden üretimi, sansürün doğası ve işlevsizliği vb. Elbette bütün bunları bir kitaptan beklemek haksızlık olurdu. Zaten *İnternette İrkçılık* konunun bütün boyutlarıyla ele alınabilmesi için önemli çalışma alanlarına ve araştırma gündemlerine işaret ediyor.

Yrd. Doç. Dr. Can Cemgil
İstanbul Bilgi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü